

32. Кумло кокымшо урок: Театр

I. Text

Күлеш мо мемнан жапыште театр? Вет кызыт калык мӱнгыштӱ шинчен, кинонат, концертынат, спектаклынат ончен кертеш. Телевизор пелен шинчат да, кын'елде, икмыняр шагат коклаште мом гына от уж! Ик передаче весым алмашта, классике почеш рок муззык йонга, ал'е тебе онай спектакль кая.

Туге гынат, сезон почылтмеке, кас еда шуко ен театрышке пайремыш кайымыла вашка. Марий театр шукертсек мемнан чоным куандара да ончышо-влакнан кажне ийын у спектаклым шында.

Таче премьер: Н. Игнатьевын «Савик» луман романже почеш у спектаклым ямдылыме. Елу ден Серге тачысе премьерлан ончылгоч билетым налыныт. Уке гынже театрыш логалынат от керт. Тебе кызытат театр ончылно уто билетым кычалше-влак мӱнгеш-оныш куржталыт. Пиаланже вара, куанен, театрыш пура.

Фойеште калык мӱкшла ызга. Ен-влак, кумыл нӱлтын, икте-весешт дене вычече мутланат, мыскарам колтат, воштылыт. Чыланат сылне вургемым чиеныт. Марий тувырым чийыше-влакат шинчаш пернат. Йынгыр йӱк спектакль тӱналме нерген шижтарыш. Елу ден Серге программым налыч да залыш пурышт. Нунын верышт партерыште, луймшо радамыште.

Залыште шып лие, пӱрдыш кок могырыш ийын кайыш, спектакль тӱнал'е. Ончышо-влак спектаклым шӱлышым лукде ончат. Коклан ончышо-влакын шӱмышт кӱэмалтеш, южгунамже нуно вучыдымын воштыл колтат.

Спектакль пытымеке, уло калык, кын'ел шогалын, рўжге совым кырен, артист-влакым саламлен, сценыш режиссёрым, сўретчым да композиторым ўжын. Тыгайжым, вигак каласаш кўлеш, чылаж годым от уж.

Калыкмут

Моторлык кас марте, порылык ўмыр мучко.

II. Vocabulary

алмашташ (-ем)	to replace, to follow	оньыш	farther, further
билет	ticket	партер	stalls (in theater)
вигак	frankly, directly, bluntly	передаче	broadcast, program
воштыл колташ (-ем)	to burst out laughing	порылык	kindness, goodness, good
вучыдымын	unexpectedly, suddenly	премьер	premiere, opening night
выче-выче	politely, gently, amicably	программе	program
ийын каяш (-ем)	to swim off, to swim away	пўрдыш	curtain
ияш (-ям)	to swim	радам	row
классике	classics, the classics	рок	rock (music)
коклан	at times, now and then	рўжге	at the same time, in unison
коклаште	(here:) over the course of, during, in	телевизор	television set, TV
куржталаш (-ам)	to run	тувыр	shirt; dress
кўэмалташ (-ам)	to harden, to be petrified	уто	extra, surplus, superfluous
логалаш (-ам)	(here:) to get into	фойе	foyer, lobby
могыр	body; side, direction	чияш (-ем)	to put on; to dress
мўнгеш	backwards, back	шижтараш (-ем)	to notify, to inform
мўнгеш-оньыш	back and forth, to and fro	шинчаш (-ем)	to sit
мўнгө	home	шўлышым лукде	holding one's breath
музык	music	шўмжө кўэмалтын	his/her heart skipped a beat
мыскарам колташ (-ем)	to joke	ызгаш (-ем)	to buzz
ончылгоч	beforehand, in advance	южгунам	sometimes

III. Grammar

1. Descriptive words:

Mari makes extensive use of descriptive (onomatopoeic) words that in some way imitate sounds, or are suggestive of feelings, emotions, various occurrences, etc. While English also uses descriptive words (e.g., ‘boom’, ‘ding-dong’), it does so considerably less often. As a consequence, it is frequently not possible to translate constructions using descriptive words in Mari into English in a meaningful manner. The usage of individual descriptive words is limited to certain contexts, the meaning often cannot be readily ascertained.

Комбо-влак <u>кигик-когок</u> кычкырен чонештен кайышт.	The geese flew off, going honk-honk.
Кўсле <u>кылтин-кылтин</u> шокта.	Someone is strumming a gusli. (lit. The gusli is going <i>кылтин-кылтин</i> .)
Изи меран <u>йырт-юрт</u> тўршталтыш да писын кудал кайыш.	The bunny went hippity hop, and ran off quickly.
Шўдыр-влак <u>чыл-чыл</u> йўлат.	The stars are shining, twinkle-twinkle.
Лышташ-влак мардеж пуалме дене <u>лыж-лыж</u> тарванат.	The leaves are rustling in the wind. (lit. The leaves are moving <i>лыж-лыж</i> with the blowing of the wind.)
Тудын тўрвыжў <u>лыб-лыб</u> лийын кайыш.	His/her lips shivered. (Lit. His/her lips went <i>лыб-лыб</i> .)

Syntactically, descriptive words in Mari are generally used as adverbs, but can also occur as adjectives: *выче-выче мутланаш (-ем)* ‘to talk amicably (lit. to talk *выче-выче*)’, *выче-выче шомак* ‘gentle words (lit. *выче-выче* words)’.

2. Necessitive construction -шаш уло/уке:

The future-necessitive participle in *-шаш* – see 19.III.6. (page 258) – can be used in necessitive constructions. One possibility is to couple the participle with the inflected forms of the verb *улаш (-ам)* ‘to be’ – see 28.III.2. (page 354). It is also possible to couple the participle with the impersonal forms *уло* ‘there is’ and *уке* ‘there is not’. The person that has to do something can optionally be marked by attaching a possessive suffix to the participle.

In contrast with the construction using personal forms, this construction is used to express an inner need to do something, rather than external obligation.

Эше ик серышым <u>возышашем уло</u> .	I have one more letter to write.
Гуляяш кайымешкет, урокым <u>ыштышашет уло</u> .	You shouldn’t be going on a walk, you have homework to do.
<u>Ойлышашда уло</u> гын, ойлыза.	If you’ve got something to say, say it.
Таче каныш кече: н’игушко <u>кайышашем уке</u> .	It’s my day off, I don’t have to go anywhere.
Тиде пий деч <u>лўдшаш уке</u> : тудо пеш поро.	There’s no need to be afraid of this dog, he’s very tame.
Муро, муро: тыште н’игў деч <u>вожылшашет уке</u> .	Sing, sing, there’s nobody here you have to be shy in front of.

3. Noun derivation:

a) Agent nouns:

Agent nouns are derived from words denoting an action and name the entity that carries out this action. The active participle in *-ше/-шо/-шö* – see 14.III.3. (page 191) – is frequently used to create agent nouns – e.g., *туныкташ (-ем)* ‘to teach’ > *туныктышо* ‘teacher’, *лудаш (-ам)* ‘to read’ > *лудшо* ‘reader’ – but is not the only tool to create agent nouns in Mari.

a1) Nominal derivational suffix *-зе/-зо/-зö*:

This frequent suffix is used to create agent nouns from both nouns and verbs. When attached to stems ending in a consonant other than *-p*, the vowel *-ы* is inserted between the stem and the suffix. When attached to stems ending vowel or *-p*, the suffix is attached directly to the stem. Note that unstressed final *-е/-о/-ö* is reduced to *-ы*. When attached to verbs, it is attached directly to the stem, with stem-final *-е/-о/-ö* reduced to *-ы*.

паша	work	пашазе	worker
ече	ski	ечызе	skier
сонар	hunt	сонарзе	hunter
кол	fish	колызо	fisher

ургаш (-ем)	to sew	ургызо	tailor
түрлаш (-ем)	to embroider	түрлызö	embroiderer
шымлаш (-ем)	to research	шымлызе	researcher

a2) Nominal derivational suffix *-че/-чо/-чö*:

This suffix is similar in function to the aforementioned suffix *-зе/-зо/-зö*, but in contrast to it is only attached to a small number of nominal stems. No *-ы* is inserted between the stem and this suffix.

шоя	lie	шояче	liar
сомыл	work, activity	сомылчо	hard worker
күтү	herd	күтүчö	shepherd
кевыт	shop, store	кевытче	seller, vendor

b) Purposive nouns:

Purposive nouns denote something that is meant or intended to be used in connection with the concept expressed by the base word. The exact relation between the base word and the derived word is often not easily predictable.

b1) Nominal purposive suffix *-лык*:

This polyfunctional suffix was covered in section 21.III.1. (page 271).

шинча	eye	шинчалык	glasses
нер	nose, snout	нерлык	muzzle

b2) Nominal purposive suffix *-аш*:

This suffix can form purposive nouns when attached to nominal stems. It is also used to create fractions of numerals – see 24.III.4. (page 315) – and as an adjectival derivational suffix – see 33.III.3. (page 413).

йол	leg, foot	йолаш	trousers
парня	finger	парняш	thimble

c) Collective nouns:

Collective nouns refer to a grouping of some sort, or to a locality at which said grouping can be found.

c1) Nominal collective suffix -ep:

This suffix forms collective nouns primarily from nouns and is used above all in connection trees and other plants to denote a forest, bush or grove in which said plant grows. New formations that break with this custom can however also be found.

кож	fir	кожер	fir grove
куэ	birch	куэр	birch wood, birch forest
укш	branch	укшер	brushwood

мут	word	мутер	dictionary
тыгыде	small, fine	тыгыдер	bushes, young growth
тошто	old	тоштер	museum

d) Quality nouns:

Quality nouns are used in reference to abstract concepts: qualities, relationships, theories, conditions, states of being, etc. Abstract nouns formed from adjectives frequently have meanings along the lines of “the state of being N”, “the quality of being N”, “the measure of N”, etc.

d1) Nominal quality suffix -лык:

This suffix was covered in section 21.III.1. (page 271). The suffix is productive in this meaning.

поян	rich	поянлык	riches, wealth
таза	healthy	тазалык	health
пашадыме	unemployed	пашадымылык	unemployment

d2) Nominal quality suffix -m:

This unproductive suffix forms abstract nouns from adjectives.

кужу	long	кужыт	length
күжгө	thick	күжгыт	thickness, width
кугу	big	кугыт	size

e) Action nouns:

Action nouns denote above all an abstract action or state.

e1) Nominal action suffix -маш:

This fully productive suffix, forming action nouns from verbs, was covered in section 19.III.1. (page 256). The privative suffix *-дымаш* – see below – can be understood as its negation, or negative counterpart.

куржаш (-ам)	to run	куржмаш	running, race
илаш (-ем)	to live	илымаш	living, life

f) Resultative nouns:

Resultative nouns denote the results of an action, or in some cases the action itself.

f1) Nominal resultative suffix -(ы)ш:

This suffix, forming resultative nouns from verbs, was covered in section 19.III.2. (page 257). In some cases, words formed with this suffix can also denote the object of an activity, or the activity itself.

йодаш (-ам)	to ask	йодыш	question
модаш (-ам)	to play	модыш	game; toy
пеледаш (-ам)	to bloom	пеледыш	flower
кочкаш (-ам)	to eat	кочкыш	food

f2) Nominal resultative suffix -тыш:

This suffix forms resultative nouns from verbs.

коқыраш (-ем)	to cough	коқыртыш	cough
авыраш (-ем)	to surround, to encircle	авыртыш	barrier

g) Privative nouns:

Privative nouns are formed by suffixes negating the value of the base word, thus denoting the absence of something, or the non-occurrence of an event.

g1) Privative suffix -дымаш:

This productive suffix forms privative nouns from verbs. The verbs created by the suffix denote the non-occurrence of the action denoted by the verb. These nouns can thus be seen as negative counterparts of the nouns created by the derivational suffix *-маш* – see above. Note that in the second conjugation the stem-final *-e/-o/-ö* becomes *ы* before the suffix is added.

керташ (-ам)	to be able to	кертдымаш	inability
лияш (-ям)	to be, to become	лийдымаш	impossibility, absence
палаш (-ем)	to know	палыдымаш	ignorance
ситаш (-ем)	to suffice	ситыдымаш	insufficiency

4. Long forms of postpositions:

A number of postpositions ending in *-ч* have alternative long forms in which the ending *-ын* is attached to the short forms. These long forms are functionally equivalent to the short forms. For example:

Short form	Long form	Meaning
гыч	гычын	out of, from
деч	дечын	from, of
гоч	гочын	through
верч	верчын	for; due to

IV. Words and word usage

1. *кажне, еда* 'each, every':

These two words are roughly synonymous. Note that *кажне* precedes the noun, and that the noun is subject to normal nominal inflection (or can be followed by postpositions). In contrast, *еда* follows the noun, and the noun is not inflected. The exact meaning of the phrase using *еда* depends on context: it can be a temporal expression, or a local expression.

кажне кечын ~ кече еда	every day
кажне шыжым ~ шыже еда	every fall
кажне пörтыштö ~ пört еда	in every house
кажне пörтыш(кö) ~ пört еда	to every house

Кажне шуматкечын ме бассейныш коштына.	We go to the pool every Saturday.
Тиде арнян школ еда тергыше комиссий кошташ тўналеш.	An inspection committee will visit all the schools this week.
У ий годем Йўштö Кугыза кажне йочасадыш миен пура.	Grandfather Frost visits every kindergarten at New Year's.

The word *кажне* can be coupled with ordinal numbers: *кажне кокымшо кече* 'every second day', etc. The word *еда* has a similar meaning when it follows a cardinal number and a noun: *кок шагат еда* 'every two hours'. Here again, nouns used in combination with *кажне* can take case suffixes or be followed by postpositions, while the forms preceding *еда* are in the nominative.

Кажне кокымшо йоча тиде чер дене орланен.	Every second child suffered from this disease.
Кыдалсолаште кажне кокымшо пörтыштö палыме ен шочын.	A famous person was born in every second house in Kydalsola.
Автобус Озагыш <u>кок шагат еда</u> коштеш.	There's a bus to Kazan every two hours.

2. Phrases with *шўм* 'heart', *чон* 'soul':

These nouns are used in a great number of phrases. In many cases, they are interchangeable. A literal translation of the phrase is often not possible.

шўмым тарваташ (-ем) чоным тарваташ (-ем)	to touch someone, to move someone (lit. to move someone's heart/soul)
шўмым ырыкташ (-ем) чоным ырыкташ (-ем)	to warm someone's heart
шўмым куандараш (-ем) чоным куандараш (-ем)	to warm someone's heart (lit. to gladden the heart/soul)
шўмеш пышташ (-ем) чонеш пышташ (-ем)	to take something to heart (lit. to put something in one's heart/soul)
шўмеш пернаш (-ем) чонеш пернаш (-ем)	to touch someone, to move someone (lit. to strike against someone's heart/soul)
поро шўман поро чонан	good-hearted, good-spirited
уло шўм дене уло чон дене	with all one's heart
Шўмжө коршта. Чонжо коршта.	(S)he is sick at heart. (lit. His/her heart/soul hurts.)
Шўмжө йўла. Чонжо йўла.	(S)he is worried/troubled. (lit. His/her heart/soul is burning.)

The compound *шўм-чон* 'heart and soul' is likewise frequently encountered in a figurative meaning.

шўм-чоным почын пуаш (-эм)	to open one's heart, to bare one's soul
уло шўм-чон дене куанаш (-ем)	to be glad from the bottom of one's heart

3. Auxiliary constructions:

The following three verbs are coupled with intransitive verbs in aspectual auxiliary constructions – see 17.III.5. (page 226):

a) *шинчаш (-ам)* 'to sit down': This verb indicates that an action leads to a change of a state, that an activity is completed, etc.

Коваштем кечыште йошкарген <u>шинче</u> .	My skin went red in the sun.
Ик ий жапыште Метри пеш <u>шонгем шинчын</u> .	Over the course of one year, Metri grew quite old.
Тиде верыште ондак н'имат лийын <u>огыл</u> , а кызыт изи ер <u>лийын шинчын</u> .	There was nothing at all at this place earlier; now, a small lake has formed.

b) *шинчаш (-ем)* 'to sit': This verb indicates that an activity lasts a long time.

Тиде экзаменлан кок арня <u>тунем шинченам</u> .	I studied two weeks for this exam.
Кунам толат? Тыйым мыняр <u>вучен шинчаш</u> лиеш?	When are you coming? How much longer do I have to wait?
Тыште молан вўд <u>йоген шинча</u> ? Кө краным петыраш монден?	Why is there water flowing here? Who forgot to turn off the faucet?

c) *шуаш (-ам)* 'to arrive, to reach': This verb indicates the completion of an activity, the momentary execution of an activity, etc.

Мыйым ида вучо: пробкышто шогем, кунам <u>толын шуам</u> , ом пале.	Don't wait for me. I'm stuck in a traffic jam; I don't know when I'll get there.
У илыме верлан ынде <u>тунем шуынат</u> мо?	Have you gotten used to your new place?
Тудо тиде кече марте <u>илен шуын огыл</u> .	(S)he did not live to see this day.

V. Exercises

1. Translate the following sentences into English.

- 1) *Детективым лудмо годым Эвикан шўмжө шуко гана кўэмалтеш.
- 2) Чонем пўртўсна верч йўла.
- 3) Йыван пеш поро чонан *айдеме: эре мыланна полша.
- 4) Авай нерген шонымаш шўмемым ырыкта.
- 5) Тылат гына шўм-чоным почын пуэн кертам.

* *детектив* 'detective story, detective novel', *айдеме* 'human, person'

2. Express the content of the following sentences, replacing the parts marked in italics with phraseological expressions using the words *шўм* 'heart' and *чон* 'soul'.

- 1) Ўдыр коважым *шокшын* саламлыш.
- 2) Тиде книга *мыланем пеш келшыш*.
- 3) Ануш эргыже верч *пеш коляна*.
- 4) Ирина йолташыжлан *чыла каласкален* пуыш.
- 5) Тыгай сай айдеме дене вашлиймылан Салика *пеш чот* куанен.

3. Translate the following sentences into Mari.

- 1) The good news warmed our hearts.
- 2) She opened her heart to her girlfriend.
- 3) A mother always worries about her child.
- 4) This beautiful Mari song touched my heart.
- 5) I love you with all my heart.

4. Answer the questions as indicated.

- 1) Таче могай спектакльым ончышыч? /an interesting one/
- 2) Билетым театрыш кунам нальыч? /in advance/
- 3) Тый театрыште могай верыште шинчаш йöратет? /in the stalls, in the fifth row/
- 4) Спектакль пытымеке, артист-влакым кузе саламлат? /clapping in unison/
- 5) Спектакль тўналмешке, ончышо-влак мом ыштат? /they buy programs, they study the programs, they look at photographs (*фотосўрет*), they go to the snack bar (*буфет*), they talk with one another/

5. Read the following dialogues.

- Елу, мый тенгече тыланет йынгыртышым, но тый мўнгыштет уке ыльыч. Куш миенат?
- Ме тенгече кастене театрыш мийышна.
- Мом ончышда?
- Никон Игнатьевын «Савик» романже почеш шындыме спектакльым.
- Спектакльым кў шынден?
- Олег Иркабаев. Тудо романым у семын ончалын да мемнан жаплан мастарын *келыштарен.
- А кузе тудо, тошто илышым ончыктен, *кызытсе проблемым шында?
- Тиде спектакльым *фарс *жанр семын ыштыме; тыгай *пўсö *формо, мыйын шонымаште, пеш йöнан.
- Тўн рольым спектакльыште кў модеш?
- Маргарита Медикова ден Олег Кузминых. Нуно ончышо-влакым модмышт дене куандарышт.
- А *декораций ден музук шотышто кузерак?
- Спектакль моткоч сайын *сöрастарыме, музукат кумылым тарвата.
- Тыланет спектакль, *ужамат, пеш келшен.
- *Мутат уке, тиде спектакль кажне ончышын кумылжым тарвата, илыш нерген *шонкалаш, шке калыкым йöраташ да пагалаш *тарата.

* *келыштараш* (-ем) 'to adjust, to adapt', *кызытсе* 'modern, contemporary', *фарс* 'farce', *жанр* 'genre', *пўсö* 'sharp, pointed', *формо* 'form', *декораций* 'set, scenery', *сöрастараш* (-ем) 'to decorate, to adorn', *ужамат* 'as I see', *мутат уке* 'of course, naturally', *шонкалаш* (-ем) 'to reflect upon', *тараташ* (-ем) 'to motivate, to incite'

- Салам лийже! Таче *унала тендам үжнем ыл'е, а те уке улыда. Кушко миенда?
- Театрыш.
- Тушто мом онченда?
- Сергей Чавайнын «Мүкш отар» пьесыже почеш шындыме спектакльым.
- Калыклан келшен мо?
- Кузе манаш, чылалан келшен огыл. Южо ончышо-влак тиде пьесым ончыч шындыме дене тагастарат. Кө тиде пьесым ондак ончен гын, кызытсе *модмаште шуко *төрсырым ужеш.
- Могай төрсырым, мутлан?
- Кө пала. Южо енже, ик семын модмым ужмеке, весе дене ок келше. У шўлышым пуртым тудын ужмыжо ок шу. А режиссёр тошто илышым умылашлан тўрлө *вашталтышым пуртен кертеш.
- А мый *гын шонем, вашталтыш күлешак: вет ондак возымо пьесым кызытсе илышлан келыштарыман.
- Тидыже чын, но калыклан ок келше гын, очын'и, *уто-ситыжат уло.
- Туге *дыр...
- Декорацийымат вет эре тошто семын огыт ыште. Кызыт вет южо спектаклыште н'имогай декорацият уке, туге гынат спектакль ончышо-влакын кумылыштым тарвата.
- Чын, эн тўнжө, шонем, спектакль *келге, шонаш таратыше лийшаш, туге вет?
- Келшем. Театр илыш дене *төр кайышаш, илышын могай улмыжым ончыктышаш да калыкын шўмжым тарватышаш. Театр, уто-ситым *тўжваке луктын, еным *саемдышаш.

* унала үжаш (-ам) 'to invite somebody (to be one's guest)', модмаш 'playing', төрсыр 'shortcoming', вашталтыш 'change', гын '(here:) as for', уто-суме 'imperfection, flaw', дыр 'perhaps, it seems', келге 'deep', төр 'flat, even; on level with', тўжвак(е) 'out', саемдаш (-ем) 'to make better'

6. Translate the following text into Mari.

- Echuk, let's go to the theater today.
- Let's. But what's playing today?
- "The Giant's /онар/ Sword /керде/" by Nikolay Rybakov. Have you read this play?
- I did. I liked it. Who produced the play?
- Oleg Irkabayev, the main director of the theater.

7. Read the following text, conjugating the verbs in parentheses.

Марий театр 1919-ше ийыште (шочаш). 1926-шо ийыште марий театрлан *посна пӧртым (чонаш). Тудо Карл Маркс уремыште (лияш). 1984-ше ийыште тошто театрын пӧртшым *пужен кудалтеныт. Тудын тошто олмыштыжо кызыт курчак театр (верланаш). Марий артист кокла гыч И. Якаевын, А. Тихонован, Н. Конакован, В. Якшовын, И. Россыгинын, М. Сапожникован, М. Романован, Г. Пушкинын, А. Страусован, С. Кузьминыхын, Р. Руссинан лӱмыштым (палемдаш). Шуко ий театрыште С. Николаевын «Салика» лӱман пьесыже (каяш). Тиде спектакльым калык йӧратен (ончаш). 1970-ше ийлаште, Москошто *ГИТИС-ым тунем пытарен, марий театрыш самырык артист-влак (толаш). Режиссёр-влак С. Кириллова, В. Пектеев, О. Иркабаев марий театрын виянын, кушкын толмаштыже шагал огыл тыршеныт.

* *посна* 'separate, detached', *пужаш (-ем)* 'to dismantle', *пужен кудалташ (-ем)* 'to tear down', *ГИТИС* 'Russian Academy of Theater Arts (Russian abbreviation)'

8. Create the necessitive construction with *-шаш уло/уке*, using the verb in parentheses, adding a possessive suffix as indicated, e.g., (*ышташ (-ем)*, 1Sg) → *ыштышашем уло*. Use positive or negative forms as appropriate in context.

- 1) *Вучалте, ит кай: эше (*кутыраш (-ем)*, 1Pl).
- 2) – Кастене мом ыштет?
– Ик йолташем дене (*вашлияш (-ям)*, 1Sg).
- 3) Йыванын экзаменлан эше кок *билетым (*тунемаш (-ам)*, 3Sg).
- 4) Айста каена! Ивановым (*вучаш (-ем)*, 1Pl): эре *вараш кодеш.
- 5) Кызыт чыла пашам ыштен пытарена гын, вара тиде нерген (*шонаш (-ем)*, 1Pl).
- 6) Тыште н'имат (*ышташ (-ем)*, 2Pl): чыла ямде.
- 7) Тылат эше 200 тенгем (*пуаш (-эм)*, 1Sg).
- 8) Тиде кевытыште н'имат (*налаш (-ам)*, 2Sg)?

* *вучалташ (-ем)* 'to wait (a bit)', *билет* '(here:) test paper' *вараш кодаш (-ам)* 'to be late'

9. What's my line? In the following sentences, individuals are describing their professions. Who has what profession? Choose from the answers given below.

- 1) Кевытыште пашам ыштем, *свежам да тамлым налаш полшем.
- 2) Мылам чыла онай. Тўняште мо лиеш гын, эн ончыч мый пален налам, вара тыланда палдарем.
- 3) Корно *деч посна кузе илаш, ом шинче. Кудалме, машина *омешемат *конча.
- 4) Институтышто пашам ыштем. Шүко лудам, статьям возем, *конференциялашке коштам.
- 5) Мый илыш нерген шонаш йўратем. Йўдым ом *мале: *тамакым *шупшам да шке шонымашым возем.
- 6) Мый эн сайын палем, кўлан мом ыштыман, *арам огыл мый эн тўн айдеме улам.
- 7) Кид дене пашам ыштем. Эр кын'елам да *заводыш каем.
- 8) Команмелнам, подкогылым да туарам ышташ тунемнеда мо? Лач мый дечем йодса рецептым!
- 9) Одо ден руш йылмым от умыло гын, а одо йолташет ок мошто *ны *англичанла, ны марла, ўж мыйым! Мый шүко йылме дене кутырем да тыланда икте-весым умылаш полшем.
- 10) Чыла вере моторым мый ужам да, кидыш *чиям налын, тўнян моторлыкшым кагазышке пыштем.

вуйлатыше, журналист, *кусарыше, *пашазе, *повар, *серызе, сўретче, ужалыше, *шофёр, *шымлызе

* свежа 'fresh', деч посна 'without; except for, but', омо 'sleep; dream', кончаш (-ем) 'to appear (in a dream, etc.)', конференций 'conference', малаш (-ем) 'to sleep', тамак 'tobacco', шупшаш (-ам) 'to pull; to smoke', арам 'in vain, for nothing', завод 'factory, plant', ны ... ны 'neither ... nor' англичан 'English', кагаз 'paper', чия 'color; paint; dye', кусараш (-ем) 'to translate', пашазе 'worker', повар 'cook', серызе 'writer, author', шофёр 'driver, chauffeur', шымлызе 'researcher'

10. What do these derived nouns mean? What base word are they derived from?

1) йылмызе	11) савыктыш
2) йодыш	12) толдымаш
3) мўкшызў	13) озанлык
4) вияндымаш	14) нелыт
5) каныш	15) сўретче
6) вучыдымылык	16) тўналтыш
7) кўкшыт	17) поянлык
8) вийдымылык	18) пўнчер
9) шарныктыш	19) лўштызў
10) почеламутчо	20) мурызо

11. Translate the following sentences into English.

- 1) Йот йылмым тунемдымаш сай паша верым муаш *чаракым ышта.
- 2) *Конфликт деч вара коклаштына *ўшаныдымаш шижалтеш.
- 3) Нелеш ида нал, ала-могай улыдыдымаш *лектын, шонем.
- 4) Кузе шонет, колыдымашлан эмым иктаж-кунам шонен лүктыт мо?
- 5) Тый тудлан ит ўшане: ала-могай лийдымашым *ойлыштеш.
- 6) *Изамын лүддымашыжым ұжын, мыят *чолгарак лийынам.
- 7) Ийын моштыдымашем нерген н'игө ок пале.
- 8) Ме пеш сай йолташ улына: келшыдымаш коклаштына н'игунам лийын огыл.
- 9) Тыгай вучыдымашлан чылан куаненыт.
- 10) Тиде книгаште могай ситыдымашым ұжат?

* *чарак* 'obstacle', *конфликт* 'conflict', *ўшанаш (-ем)* 'to believe; to trust; to hope', *лекташ (-ам)* '(here:) to come up', *ойлышташ (-ам)* 'to babble, to chatter, to talk', *иза* '(elder) brother', *чолга* 'bright; bold, brave'

12. Form abstract nouns in *-лык* from the following words, and translate.

1) шонго	5) поро
2) йорло	6) күлеш
3) *нужна	7) уке
4) *осал	8) тунемдыме

* *нужна* 'poor, impoverished', *осал* 'bad, poor; evil'

13. Translate the following sayings.

- 1) Усталык шке ок тол.
- 2) *Арулык – тазалык.
- 3) Рвезылык ик гана пуалтеш.
- 4) Поянлык дене ушым от нал.
- 5) Йорло илыш – ойго ден йөсылык.
- 6) Моторлыкым пазарыште от нал.
- 7) Айдемын поянлыкше пашаште.
- 8) Тазалык – эн кугу поянлык.

* *ару* 'clean'

14. Translate the following sentences into English.

- 1) Теныз деке кажне ийын *кудалыштына.
- 2) Июль тылзын марий мурызо-влак Пошкырт кундемаште марий ял еда концерт дене кошташ тўналыт.
- 3) Тиде арняште кевытыштына *акций: кажне кумшо налме книга яра *пуалтеш.
- 4) Тиде эмым ныл шагат еда йўман.
- 5) «Ончыко» *журнал тылзе еда *лектеш.
- 6) Тунемме книга чылалан ситен огыл: вич студент еда кум книга *логалын.

* *кудалыш*таш (-ам) 'to drive', *акций* 'special offer, special', *пуал*таш (-ам) 'to be given', *журнал* 'magazine, journal', *лект*таш (-ам) '(here:) to come out', *логал*таш (-ам) '(here:) to come into somebody's hands'

15. Translate the following sentences into English.

- 1) Юл тений ондак *кылмен шинчын.
- 2) Кенезым шўр писын *шопен шинчеш.
- 3) Ончал, *олмапу могай писын кушкын шинчын!
- 4) Валя тенгечысе вашлиймашым монден оккерт: кызытат тудым шонен шинча.
- 5) Ала-кў йўд марте пашам ышта: теве *окнаште тул йўлен шинча.
- 6) Вашкерак кочкаш тол: шўр *йўкшен шинча.
- 7) Енын йочаже писын кушкын шуэш.
- 8) Игече йўран *шоген, садлан мўр кўын шуын огыл.
- 9) Корныда сай лийын? Йошкар-Олашке сайын миен шуында?

* *кыл*таш (-ем) 'to freeze', *шоп*таш (-ем) 'to go sour, to turn sour', *олмапу* 'apple tree', *окна* 'window', *йўкш*таш (-ем) 'to cool down (intr.)', *шог*таш (-ем) '(in connection with weather conditions) to be'

16. Familiarize yourself with the vocabulary, and listen to the following recording from *Mari El TV* about the 90th anniversary of the Mari El National Shketan Drama Theater in 2009. A transcript is given below.

omj_32_1.mp3

The recording is an excerpt of the video clip found at www.youtube.com/watch?v=LNNYOJeUA3w.

авий	mother	мутат уке	of course, naturally
автор	author	өраш (-ам)	to be amazed, to be surprised
айдеме	human, person	постановко	staging, production
ачий	father	секрет	secret
гычын	= <i>гыч</i> /see III.4./	ты	this
иканаште	simultaneously, at once	чаманаш логалеш	unfortunately
классик	classic	шотлаш (-ем)	(here:) to consider
куанле	joyous, happy	шукыж годым	in most cases
лүмгече	anniversary, jubilee	эфир	ether
лүмеш	(used to mark an individual's name when carried by an institution)	южыжо	some, some of them

90 ий. Тиде шуко ал'е шагал? Иканаште каласашыжат огеш лий. Мутлан, тыгай ийготыш шушо айдемым ужна гын, мутат уке, öрына, кугешнена да тудын секретшым пален налаш тыршена. Но шукыж годым айдеме тиде ийгот марте илен огеш шу, тудын үмыржö кўрылтеш. А тебе Шкетан лүмеш Марий кугыжаныш драме театр нерген тидым каласаш огеш лий. Тений ноябрьште тудо шке 90 ияш лүмгечыжым палемдаш тўналеш. Театрын илыме курымыштыжо сценыште шуко палыме да пагалыме режиссёр ден артист-влак пашам ыштеныт. Чаманаш логалеш, южыжо тиде куанле жап марте илен шуын огыл. Тачысе кече гычын «Марий Эл ТВ-н» эфирыштыже у программе пашам ышташ тўналеш – «Шкетан гыч тўналын».

Шкетан лүмеш Марий кугыжаныш драме театрыште у тургым 16-шо октябрьште тўналеш. Тудым Шкетанын «Ачийжат, авийжат» пьесыже почеш шындыме спектакль дене почыт. Каласыман, ты произведенийым 1919-ше ийыштак возымо. Тудым кзыт ме марий классиклан шотлена. 1923-шо ийыште ты пьесе почеш спектаклым икымше гана тудын авторжо шкеак шынден. Вара тудым тўрлö ийлаште режиссёр-влак Кузьминых, Иванов, Василий Пектеев шынденыт. Пытартыш постановко деч вара, лу ий эртымеке, тудым режиссёр Олег Иркабаев угыч сценыш луктын.